

Tarihin Tanıklığına Başvurmada Bir Prototip: Fuat Sezgin^a

 ZEKİ TAN^b

Geliş Tarihi: 17.09.2021 | Kabul Tarihi: 30.10.2021

Öz: İslam tarihinin farklı zamanlarında kırılmalar meydana gelmiştir. Fakat bütün bu kırılma ve bozulmaların arkasında toplumda yeniden yapılanmaya gidilmiştir. Bu ıslah faaliyetinin inşasında ilim adamları etkin rol oynamışlardır. Tarihte yaşanan bu sancıların ve etkileri sadece mevcut dönemle sınırlı kalmamış istikbalde de görülmüştür. Bugün yaşadığımız dünyada Müslümanların ilim dünyasına katkıları fazla değildir. Fakat bu sürecin böyle gideceği anlamına gelmez. İşte Fuat Sezgin burada devreye girerek “Müslümanların tarihteki tecrübeleri sayesinde yeni bir atılım yapmaları daima mümkündür. Bilim kimsenin tekelinde değildir evrenseldir.” der. Müslümanlar bilim tarihinde nasıl ileri gitmişlerse bugün de meydana gelen baskılara ve kuşatmaya karşı direnebilirler. İslâm bilim aykırılığının iddiasının arka planında sömürgecilik yatmaktadır. Yapılan sömürgeciliğin özel bir ayağı olan oryantalizm tahakküm mekanizmasının ideolojik arka planını oluşturmaktan ibarettir.

Anahtar Kelimeler: Bilim, Fuat Sezgin, din, toplum, kâinat.

^a Bu makale 05-06 Ekim 2019 Tarihinde Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi tarafından düzenlenen *III. Uluslararası Ahmed-i Hâni Sempozyumu'*nda sunulan tebliğin yeniden gözden geçirilmiş halidir.

^b İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü
zekitan64@windowslive.com

A Prototype in Applying to the Testimony of History: Fuat Sezgin

Abstract: Fractures have occurred at different times in the history of Islam. But behind all these breakdowns and distortions, there has been restructuring in society. Scientists have played an active role in the construction of this correctional activity. These pains and their effects experienced in history have not only been limited to the current period but have also been seen in the future. In the world we live in today, the contribution of Muslims to the world of science is not much. But this does not mean that the process will go like this. That's where Fuat Sezgin comes in and says, "It is always possible for Muslims to make a new breakthrough thanks to their experience in history. Science is universal, which is not monopolized by anyone." says. As Muslims have advanced in the history of science, they can resist the pressures and sieges that occur today. Colonialism is the background of the claim of the Islamic scientific contradiction. Orientalism, which is a special pillar of colonialism, consists in creating the ideological background of the mechanism of domination.

Keywords: Science, Fuat Sezgin, religion, society, universe.

Giriş

İslam tarihinde toplumsal kırılma zamanları olmuştur. Bunlardan ilki, Hz. Peygamberin vefatından kısa süre sonra gerçekleşen şu olayla başlar: Medine şehrinin orta yerinde birçok sahabenin yaşadığı yerde devlet başkanı Hz. Osman'ın evi günlerce muhasara altına alınmış, evine su verilmesine müsaade edilmemiş, evi yakılarak yağma edilmiş, şehit edildikten sonra cenazenin defnine izin verilmemiş, ancak üç gün sonra eşi Naile'nin gayretleriyle akşam-yatsı arası çok az kişi tarafından gizlice kaldırılabilmesi halen doğulu ve batılı tarihçiler tarafından konuşulmaya devam etmektedir.¹

Bazı tarihçilerin gerçekliğine inanmayıp hayali saydıkları için kitaplarına almadıkları, Medineliler ile Emevi kuvvetleri arasında Harretüvâkım'da cereyan eden "Harre Savaşı"nda ashaptan 300, hâfızlardan üçü sahâbî 700 kişinin öldüğünü kaydedilmektedir. Aralarında seksen sahâbî bulunmaktadır. Şehirde üç gün yağma mubah kılınmış, insanların canlarına ve mallarına kastedilmiş, tecavüzler sonucunda doğan çocuklara "evlâdü'l-Harre" denilmiştir.²

Yaşanılan bu trajediler ne yazık ki "Ey insanlar! Kanlarınız, mallarınız ve ırzlarınız, rabbinize kavuşacağınız güne kadar birbirinize haramdır; şu (vakfe) gününüz, şu (hac) ayınız ve şu (mekke) kentiniz gibi kutsal ve dokunulmazdır"³ vasiyetinin sahibi Hz. Peygamberin vefatını müteakip hayatını geçirdiği kutsi şehirde yaşanmıştır.

İkincisi Moğol hâkimiyeti, Yakındoğu'da pek çok olumsuz iz bırakmıştır. İstila sırasında Maverâünnehir, İran, Irak ve Anadolu şehirleri büyük zarar görmüştür. Kaynakların rivayetlerine göre milyonlarca insan öldürülmüştür. Tarihçiler arasındaki yaygın kanaate göre İslam tarihinde Moğol istilası ile mukayese edilebilecek başka bir felaket yoktur. Moğolların istila ettikleri yerlerden birinde korkudan boynundaki incilerini yutan bir kadını gören zalim bir asker, savunmasız kadının karnını yarıp incileri çıkarmasıyla bir-

¹ Yiğit, İsmail, "Osman" DİA, XXXIII, 438-442.

² Küçükbaşçı, Mustafa Sabri, "Harre Savaşı", DİA, XVI, 245-246.

³ Buhârî, Hac, 132, Meğâzî, 77; Müslim, Kasâme, 29; İbn-i Mâce, Menâsik, 76.

likte, orada bulunan her kadının karnında mutlaka inci var diye binlerce kadının karnını kamayla yararlar. Moğollar İslam kültür ve medeniyetini çiğneyip tahrip etmişler ve İslam ülkelerini harabeye çevirmişlerdir. Mescidler ahır haline getirilmiş, mushaf sayfaları hayvanların ayakları altına serilmiş, İslam kültür mirasına dair kıymetli eserler yakılmış veya nehirlere atılmıştır. Bu istilayı bizzat yaşamış kişilerle görüşen Ortaçağ'ın en güvenilir tarihçilerinden İbnü'l-Esir, Tatar istilasının Hz. Âdem'den beri insanoğlunun maruz kaldığı en büyük felaket olduğunu ve Buhtunnasr'ın İsrailoğulları'na yaptığı katliamla Kudüs'teki tahribatın bu korkunç musibetle asla karşılaştırılmayacağını söyler.⁴

Moğollar bu istila hareketleriyle özellikle iki şeyi tahrip ettiler. Birincisi kültürün, sanatın tezahür ettiği şehirler. İkincisi de düşünceleri geleceğe taşıyan kütüphaneler. Kütüphanelerden alınan kitaplar nehirlere atılarak yok edildi. Bugün isimleri bilinip de kendileri mevcut olmayan birçok kitap Moğollar zamanında tahrip edilmiştir.

Üçüncüsü XI. yüzyılın sonlarında Avrupa dünyasının "Kudüs'ü Kurtarma" sloganı ile Türkler'i Anadolu'dan atmak ve bütün Ortadoğu'yu ele geçirmek için başlattığı siyasi amaçlı askeri harekâtların bıraktığı olumsuz izler konuşulmaya devam etmektedir.

Bu hareketi doğuran sebeplerin çeşitliliği üzerinde durulmasına rağmen Batı dünyası Haçlı seferlerinin asıl etkeninin dini unsurlar olduğu kanaatindedir. Hatta dönemin rahiplerinin kıskırtıcı sloganı şudur: "Tanrı böyle istiyor!"

Hâlbuki Ortaçağ Avrupa toplumunu bu seferlere zorlayan unsurlar aslında siyasi, sosyal ve ekonomik sebeplerdir. *Batılılarca ileri sürülen dini motif ise sadece itici bir güçtür.* Çünkü Haçlı seferi düşüncesinin ortaya atıldığı sırada Avrupa'da yıllardan beri süregelen açlık yoksulluk ve toprak azlığı gibi sıkıntıların doğurduğu kargaşa-

⁴ İbnü'l-Esir, İzzuddin Ebu'l-Hasan Ali eş-Şeybâni, *el-Kâmil fi't-Târih*, Beyrut, 1967, XII, 312-317; Özgüdenli Osman Gazi, "Moğollar", DİA, XXX, 228.

nın yanında ücretli askerlik anlayışı ve kolonizatör bir taşma hareketi de başlamış bulunuyordu.

Avrupa toplumu üzerinde en büyük etkiye sahip bulunan kilise hem düzenin bozukluğuna çare arıyor, hem de gittikçe artan gücünü Doğu'ya hakim olmak için kullanmak istiyordu. Bu hareketin başlamasına öncülük eden kilisenin, Doğu'ya yapılacak bir seferin sağlayacağı faydaları topluma yayarken dini motifi ön plana çıkarması normaldi. Haçlı seferine katılanlara günahlarının affını ve uhrevi mükâfat vaad eden kilise siyasi amacını gerçekleştirmek için dini motiften faydalanmıştır. "Kutsal toprakları kurtarma" sloganı, Haçlı seferlerinin hedefini açıklamaktan ziyade siyasi ve ekonomik çıkarlarını kamufle etmek maksadıyla kullanılmıştır.⁵

Tarihte meydana gelen bu ve benzeri hadiseler sadece yaşanan dönemi etkilemez. Asırlar geçmesine rağmen hemen hemen her dönemi etkilemeye ve konuşulmaya devam edecektir. Bu sebepten tarih, sadece geçmişten ibaret bir zaman dilimi değildir. Geleceği inşa da tarihin katkısı ve rolü yok sayılamaz. İbn Haldun'un deyişiyle: "Geçmiş bu güne ve geleceğe suyun suya benzediğinden daha çok benzer."

Çağımızda tarihteki düzeylerde olmasa bile İslâm âlemi hala çeşitli krizlerle boğuşmaya devam etmektedir. Küreselleşen dünyada "rızaaya dayalı" meşru yönetimlerin aksine despotik rejimlerle idare edilmeleri bir yana İslam İşbirliği teşkilatına üye tüm ülkelerin toplamının bir Almanya kadar üretememesi, bilgi ve teknolojiye batı dünyasına bağımlı hale gelmesi ayrı birer kırılma noktasıdır.

Çeşitli bilimsel araştırmalarda; ekonomi, hukuk ve yönetim, insan hakları ve siyasi haklar ve uluslararası ilişkiler olmak üzere dört alt daldan oluşan İslamilik Endeksi'nde ülkelerin bu başlıklarda İslami kriterlerle ne kadar uyumlu olduğu kıyaslanıyor.

Journal of Global Economy dergisinde, 'İslam Ülkeleri Ne Kadar İslamî?' başlığıyla yayınlanan araştırmada "İslamilik" sıralaması yapılmış ve oldukça şaşırtıcı bir sonuç elde etmişler. İran, Suudi Arabistan, Afganistan gibi ülkeler sıralamada ilk elliye hatta ilk yüze

⁵ Işın Demirkent, "Haçlılar", DİA, XIV, 525-544.

bile girememişler. “İslamîlik” endeksinde ilk üç sırayı Yeni Zelanda, Lüksemburg ve İrlanda alırken Danimarka, İngiltere, Norveç gibi gelişmiş ülkeler üst sıralarda yer almış, hatta İsrail yukarıdaki maddelerin ikisi hariç İslamîlikte tüm Müslüman ülkelerinin önünde yer almıştır.

Genel anlamda Müslüman diye algıladığımız ülkeler arasında en üst sırayı Malezya 38. lik elde etmiş, daha sonra Kuveyt 48. Türkiye ise 208 ülke arasında en İslamî 103. ülke olarak değerlendirilmiştir. Suudi Arabistan 131, İran 163 ve Afganistan 169. Sırada, yer almışlardır. ⁶ İlahi vahyin ilk startının “oku” (Alak, 96/1-5) olmasına ve kaleme, yazılan satırlara yemin edilmesine (Kalem, 68/1-3) rağmen İslam coğrafyasında yaşayan insanların yarısı (özellikle kadınlar) bugün okuma-yazma dahi bilmemektedirler. Hâlbuki bu toplum henüz Amerika keşfedilmeden 50 yıl önce İstanbul’un fethini gerçekleştirmiş bir uygarlık düzeyindeydi...

İşte buna rağmen bugün dahi yeniden medeniyetimizde var olan temel bazı dinamikleri harekete geçirerek silkinmenin tekrar mümkün olduğunu Fuat Sezgin Hoca’nın büyük özveri ve çabalarla gerçekleştirdiği çalışmalarda görmekteyiz.

Fuat Sezgin Hoca günümüzde toplumsal kırılmalara karşı şu esaslara dikkat çeker:

- 1-Tarihin tanıklığına başvurma,
- 2-Kâinat Kitabını Okuma,
- 3-Aşağılık kompleksine kapılmama
- 4-Meydan okumaya direnme,
- 5 -İhkakı hak sahibi olma,
- 6-Geri kalmışlık teolojisi üretme
- 7-Yeni bir zihin inşası
- 8-Dünyaya bakış...

⁶ <http://islamicity-index.org/wp/latest-indices-2018/> : 09.09.2019.

1. Tarihin Tanıklığına Başvurma

Tarih insanlığın yaptıklarının arşividir. Meydana gelenler olay ve hadiseler aynı olarak meydana gelmez. Tarihinin "aynı suda iki defa yıkanmak mümkün değildir" özdeyişinde geçtiği üzere fakat benzer olayların vuku bulması mümkündür.

Hız. Âdem'in çocukları Habil ve Kabil bir daha dünyaya gelmeyeceklerdir. Fakat bu iki kardeş arasında meydana gelen cinayetin sebebi olan "kıskançlık" kıyamete devam edecektir. Bize düşen tarihi olaylara bakarak fert ve toplumlara çıkış yolları göstermektir.

Tarihte meydana gelen toplumsal olaylar da böyledir. Eğer geçmişte bir başarı göstermişseniz yeniden aynı başarıyı göstermek imkânsız değildir. Mesela iktisadi krizlerde bazen problemler hatta iflaslar yaşanabilir. Fakat kalkınmanın yollarını biliyorsanız krizleri yeniden fırsata dönüştürmek mümkündür.

Mesela, Mekke'den Medine'ye hicret eden sahabeden varlıklı olanlar Medine'de de yeniden varlıklı hale geldiler; Hız. Osman, Hız. Ebu Bekir vb. Çünkü bunlar geçmişte edindikleri tecrübeyi yeniden hayata aktararak kalkındılar kimseye muhtaç olmadılar.

Fuat Sezgin Hoca yaptığı araştırmaya göre Müslümanların tarihteki tecrübeleri sayesinde yeni bir atılım yapmaları daima mümkündür. Bilim kimsenin tekelinde değildir evrenseldir. Bu konuda Fuat Sezgin Hoca şöyle der: "Bilim tarihinin başlangıcı antik yunan medeniyeti değildir. Onlardan önce binlerce yıllık dönemde hesaba katılmalıdır. İslam bilimi genel bilim tarihi içinde ciddi bir yer kaplamış ve yaratıcı evrelere sahiplik yapmıştır. Avrupa medeniyet ve biliminin temelinde İslam kültür dünyası yatmaktadır. Avrupalılar, bugünkü teknolojik seviyelerini Müslümanlara borçludur. Avrupalılar kasıtlı olarak İslam bilim tarihinin başarılarını gizlemişler ve küçümsemişlerdir. İslam dünyasının bilimler tarihi alanındaki başarıları henüz yeterince araştırılmadığından tam olarak ortaya konamamıştır. Tüm bu nedenlerle genel bilimler tarihi yeniden yazılmalıdır. Bütün Avrupalı büyük bilim adamlarının başarıları aslında Müslüman bilim adamlarına dayanmaktadır. Rönesans devri gerçekte var olmayan ancak insanları aldatmak ve İslam bilim tarihinin

Avrupa'ya etkisini gizlemek için uydurulmuş sahte bir devirdir."

Bundan dolayıdır ki artık Müslümanların sahip oldukları tarihi mirası yeniden gündemlerine almaları gerekir. Bunu yaparken geçmiş kültürel birikimle yetinerek övgü kültürü üzerinden gelecek inşa etmeyi kast etmiyoruz tabii. Bunu yaparken; saçları dökülenin annesinin sırma saçları ile teselli bulması, dilencinin babasının Karun kadar zenginliği ile övünmesi veya *'efendim! sıfırı biz bulduk matematikten çekerseniz batıların bütün hesapları karışır'* gibilerinden bir ironik durumlara da düşmemek gerekir.

2. Kâinat Kitabını Okuma

Mü'min inandığı değerler sayesinde yeni hayat tarzı ortaya koyabilir. Çünkü imân, Muhammed İkbal'ın tanımıyla "bir takım kaide ve kurallara sadece pasif bir şekilde inanmak değildir. Aksine, insanın ender ve engin tecrübeleri sayesinde elde ettiği hayat dolu ve hayat verici inanç ve güvendir."⁷ Bu güven insana daha yüksek ideal ve hedef kazandırır.

Peygamberlere indirilen "kavli âyetlere" "teşriî", "tenzilî" ve "vahyi ayetler" de denilir. Bunların yanı sıra Allah bir de, bal arısından (Nahl, 16/68) örümceğe, (Ankebut, 29/41) güneş ve ay tutulmasından (Kıyamet, 75/8) gök gürlemesine (Ra'd, 13/12; Rum, 30/24) denizlerin yapısından (Hac, 22/65; Fâtır, 35/12; Rahman, 55/19) dağların oluşumuna (A'raf, 7/74; Hicr, 15/82) kadar kâinattaki sayısız çeşitlilik ve farklılıkları sürekli bir düzen ve kanuna bağlayarak ifade edilmesini, üzerinden düşünce üretilmesini anlatır. Bunları yaratıcının varlığını, birliğini ve yüce sıfatlarını gösteren ve yaratıkların taşıdığı özelliklerden çıkarılan deliller olarak sunar. Bunlara kevnî, tekvinî veya ilmî ayet de denilir.⁸

Âyet işaret anlamına gelir. Tıpkı parmakla birşeyi gösterdiğimizde parmağa değil de parmağın gösterdiği nesneye bakmamız gerektiği gibidir. Bazı hayvanlara parmakla bir nesneyi gösterdiği-

⁷ İkbal, Muhammed, *İslâm'da Dini Düşüncenin Yeniden Doğuşu*, trc. N. Ahmet Asrar, İstanbul th. s. 151.

⁸ Yavuz, Yusuf Şevki- Çetin Abdurrahman, "Âyet" *DİA*, IV, 242-244.

nizde hayvanlar hemen parmağa bakarlar. Hâlbuki parmak bakılması gereken nesneyi göstermektedir. Tıpkı bunun gibi; Kur'ân dededen, arıdan, örümcekten, güneşten, yıldızlardan, semadan, bulutlardan söz ederken bunlara "işaret" ediyor. Bunlar birer göstergedir. Gösterge kendisini değil başka şeyi gösterir.

Teşrii ve tenzili âyetleri okuduğumuz gibi kevnî âyetleri de okumamız gerekir. Aksi halde istifade etmemiz mümkün değildir. İlmî âyetleri okumak aynı zaman Allah'ın üzerimizdeki hakkıdır. Usul âlimlerimizden Debbusi şöyle der: "Allah'ın insanlar üzerindeki hakları dört aşamalıdır. Önce O'nun varlığına delalet eden âyetleri/işaretleri inceleme kademesi gelir ki, buna yukarıda geçtiği üzere "nazar" denir. Sonra bu âyet ve işaretlerin zorunlu sonucu olan "itikad" safhasına geçilir. Onu da yaratıcıya verilen sözün (A'raf, 7/172) ve O'na tam teslimiyetin (Bakara, 2/131) gereği olan "ibadet/amel" derecesi izler. (En'am, 6/132) Diğer kademe, yasak fiillerin işlenmesi halinde hemen cezasının verileceğini ifade eden "ecziye" ile (Kasas, 28/84; Ğâfir, 40/40) tanımlanır.⁹

Kur'ân-ı Kerîm ısrarla insanları tekvini âyetler üzerinden düşünmeye davet ederek yeni bir "dünya görüşü" inşa eder. Bunu da tamamen "gözleme" dayanarak yaptırır. "Onlar bakıp düşünmezler mi: (Mesela) deve nasıl yaratılmış? Gök nasıl kurulup uçsuz bucaksız yükseltilmiş? Dağlar nasıl da yeri tutup, dengeleyen direkler halinde dikilmiş. Yeryüzü nasıl yayılıp hayata elverişli kılınmış?" "Hiç üzerlerindeki göğö bakmazlar mı? (Ğaşıye, 88/17-20)

Bu âyetler Seyyid Kutub'un dediği gibi "İnsan nerede olursa olsun bu tablolar gözünün önünde sergilenmektedir. Gökyüzü, yeryüzü, dağlar ve hayvanlar... İnsan hangi ilim ve medeniyet seviyesinde olursa olsun, bu tablolar onun dünyasına ve bilincine girip yer eder. Bakışlarını ve kalbini bunların anlamlarına fısıldadıkları gerçeğe verirse, bu tablolar arkalarında gizli olan gerçekleri insana ilham ederler."¹⁰

⁹ Debûsî, Ebu Zeyd Abdullah b. Muhammed, *Takvîmu'l-Edille fî'l-Usul*, Beyrut, 2001, s. 421-422.

¹⁰ Kutub, Seyyid, *Fi Zilali'l-Kur'ân*, Beyrut, 1980, VI, 3895.

“Bakıp da bizim onu nasıl sağlamca bina ettiğimizi, onda en ufak bir çatlaklık, dengesizlik olmadığını düşünmezler mi?” (Kâf, 50/6) âyeti gökyüzünün sağlamlığı, mükemmelliği ve estetikliği üzerinde düşünülmesini bizden istemektedir.

“Yedi kat göğü birbiriyle tam uyum içinde yaratan O’dur. Rahman’ın yaratmasında hiçbir nizamsızlık göremezsin. Gözünü çevir de bak: Her hangi bir kusur görebilir misin? Sonra tekrar tekrar gözünü çevir de bak! Gözün bir kusur bulamadığından, eli boş ve bitkin geri döner.” Mülk, 67,3-4)

Kur'an-ı Kerim, dikkatleri özelde göklere genelde de evrenin her alanına çekerek yüce Allah'ın yaratmasını insanlara göstermeyi amaçlıyor. Dikkatleri Allah'ın yaratmasına çekerken, bu yaratılışın kusursuz olduğunu vurgulayarak meydan okuyor. Gözler bu kusursuz yaratılışa çaresiz, yorgun, şaşkın ve dehşete kapılmış olarak bakabilir.¹¹

Hız Peygamber (sas)'e “evrenin yaratılışı” hakkındaki ayetler nazil olduğunda sakalları ıslanuncaya kadar ağlayarak “bu âyetleri okuyup da üzerinde düşünmeyenlere yazıklar olsun.”¹² der. Kur’ân-ı Kerim tekvini âyetler hakkında ısrarla tefekküre çağırarak bu düşünceden çıkarımlar yapmaya teşvik etmektedir. Mesela;

“Ektiğiniz tohumu baksanıza! Siz mi onu yetiştiriyorsunuz Biz mi?

Eğer isteseydik onu kuru çöp haline getirirdik, siz de şaşıp kalır, pişman olurdunuz:

“Eyvah! Emeklerimiz boşa gitti.”

Hatta doğrusu biz rızıktan mahrum kaldık, sefalete mahkûm olduk.” derdiniz.

Peki içtiğiniz suya ne dersiniz?

Onu buluttan siz mi indirdiniz, yoksa Biz mi?

Dileseydik onu tuzlu da yapardık. Şükretmeniz gerekmez mi?

Peki, yakmakta olduğunuz ateşe ne dersiniz?” (Vakıa, 56/63-71)

¹¹ Kutub, *Fi Zilali'l-Kur'ân*, VI, 3629.

¹² İbn Kesir, *Ebu'l-Fidâ İsmail, Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, Kahraman Yayınları, İstanbul 1985, II, 189.

âyetleri insan olarak yaratılmamızda babamızın spermlerinin annemizin rahmine bırakmasından başka hiçbir etkisinin olmadığını anlatır. Tıpkı bunun gibi çiftçilik yapanın da tohumu toprağın bağrına atmaktan başka rolü yoktur. İncir, çam vb ağaçlarına tohumlarını programlayan, toprağa bunları yetiştirme özelliklerini veren, tohumların neşvu-nema bulması için son derece hassas olan ölçülerde su, ısı, ışık nemi ve havayı meydana getirenin Allah olduğuna dikkat çeker. Bizim de bunlardan çıkarımlar yapmamız gerektiğini anlatır. Geçmiş çağlardaki ilahi metinlere baktığımızda hiçbirinde (belki de dönemleri gereği olabilir) hayvan, bitki, canlı ve cansız varlıklar üzerinden derin düşünmeyi bundan da sonuçlar çıkarmayı teşvik etmez.

Kimya biliminin kurucularından Câbir b. Hayyan bütün evrenin matematiksel oranlar esasına göre kurulduğunu, matematiksel oranlara dayanmayan herhangi bir şeyin bilimin konusu olamayacağını söyler. Allah'ın insana evrenin bütün sır perdelelerini yırtma kabiliyetini verdiğini ve insanın taş, bitki hayvan hatta insan yaratılabileceğini, bunun en azından teorik olarak mümkün olduğunu savunur, bununla Allah'ın beşere ne yüksek bir kabiliyet verdiği esassından hareket ediyordu.¹³ el-Birûnî iki yerin enlem derecelerini ve aralarındaki mesafeyi ölçüp bir sferik üçgen meydan getirerek o iki yerin boylam farklarını hesaplamak metodunu bulmuştur. Gazne ile Bağdat arasında 60 kadar yerin boylam ve enlem derecesini sağlamıştı. Bu işi çok zor şartlarda tam iki senede 6000 (altıbin) km kadar mesafeyi "arşınlayarak" başarmıştı. Onun boylam derecelerindeki 6 ila 45 dakika arasında görülen küçük hatalı sonuçlarının benzeri Avrupa'da teleskopla müşteri yıldızı peyklerinin 18. Yüzyıldaki gözlemi ile mümkün olmuştu.

el-Birûnî çok uzun zaman süren çalışmaları sırasında yayınladığı etütlerinden sonra hacimli bir kitabıyla matematiksel coğrafyayı bir bilim dalı olarak kurdu. Modern astronomi ve coğrafya tarihi bu gerçeği henüz bilmiyor.¹⁴ el-Birûnî bunları sahip olduğu dini

¹³ Sezgin, Fuat, *İslam Bilimler Tarihi Üzerine Konferanslar*, Timaş Yayınları, İst. 2012, s. 46.

¹⁴ Sezgin, *İslam Bilimler Tarihi Üzerine Konferanslar*, s.76-77.

inancından bağımsız olarak yapmadı. Yaptığı bu ilmi çalışmaların temelinde vahyin teşvik ve tahrik edici gücü yatmaktadır.

3. Aşağılık Kompleksine Kapılmama

Başarı kimsenin otoritesi altında değildir. Tarih boyunca insanlar bazen başarılı bazen de başarısız olabiliyorlar. Vahyin "...zafer günlerini insanlar arasında nöbetleşe döndürür dururuz..." (Âl-i İmrân, 3/141) buyurduğu gibi bugün bilgide, sanatta, teknikte, iktisatta, savaşta başarılı olanlar yarın başarısız, bugün başarısız olanlar yarın başarılı olabilirler. Bu tamamen insanların performansına bağlıdır. Müslümanların sahip olduğu tarihi referanslar onları başarılı kılmaya ve aşağılık kompleksine düşmemeyi ortaya koymaya yeter.

Kâinatı bir kitap misali yaratıp önümüze seren Allah "Yeryüzünü size hizmete hazır, uysal bir binek gibi kılan da O'dur.

Haydi öyleyse siz de onun omuzları üstünde rahatça dolaşın. O'nun takdir ettiği rızıklardan yiyeğin, istifade edin..." (Mülk, 67/15) buyurmuştur. İnsanın vücudunun en hassas yeri omuzlarıdır. Omuzlarına çıktığınız andan itibaren bütün vücuda hükmedersiniz. Vahiy yeryüzünün "omuzları üstünde rahatça dolaşın" diyerek istifade edilmesinin imkânlarını bize sunuyor.

Kur'ân gibi bir kitaba sahip olanların aşağılık kompleksine kapılması düşünülemez.

Fuat Sezgin bu hususta şöyle der: "Benim mensubu olduğum bir ilim, kültür ve medeniyet dünyası var. Bizler, köksüz ve sahipsiz değiliz. Çok derinlere inen sağlam bir medeniyete beşiklik etmişiz. Fakat yüzyıllardır bu medeniyetin görmezden gelindiğini, hakkının yenildiğini, tahkir edilip bütün yaptıklarının da elinden alındığını ve ona zulmedildiğini gördüm. İslam medeniyetinin bu göz kamaştırıcı birikimini ve dünya bilimine yaptığı büyük katkıları, bunun farkında olmayan dünyaya tanıtmayı gaye ittiğim. Bu gayretimin bir kısmı, sadece bilim dünyasına hizmet, ama diğer çok mühim bir gayesi ise, koskoca bir İslam âleminin yitirmiş olduğu ken-

dine hürmeti, güveni ve insanlık tarihindeki yerini hatırlatarak kaybettiklerini iade etmek içindir. Netice itibariyle Avrupa medeniyeti, aslında İslam medeniyetinin çocuğudur.”

Fuat Sezgin Hoca yaptığı çalışmaları ve özellikle kurduğu müzeyle İslam’a, Müslümanlara, Türklere mahsus şanlı maziye karşı bakışlarında bir huzur, açıklık sağlamayı düşünmekte ve onları bir bakımdan aşağılık duygusundan kurtarmak istediğini bununla böbürlenme değil, üstünlük kurmakta değil, mutedil ve haklı benlik duygusunu tatmin için yaptığını söyler.¹⁵

Kendisinin de üniversite hayatında İslam bilimlerini biraz tanımaya başladıktan sonra gittikçe artan bir oranda aşağılık duygusundan ancak kurtarabildiğini söyler.¹⁶ Demek ki sahip olduğumuz medeniyetin temel dinamik ve kaynaklarını öğrendikçe aşağılık kompleksine kapılmamız düşünülemez. Bu meyanda Fakat Sezgin Hoca “İslam medeniyetinin büyüklüğünü kendi insanımıza anlatmak batılılara anlatmaktan daha zor. Son tahlilde, Müslüman âlimlerin çizdikleri haritalardaki mucizevi isabetle gurur duysa da, bu âlimlerin torunlarının harita okumaktan dahi aciz bir durumda bulunmasından utanıyorum.” diyerek bizlere serzenişte bulunur.

4. Meydan Okumaya Direnme

Tarih boyunca dünyanın bazı bölgelerinde meydana gelen gelişme ve ilerleme başka toplumları umutsuzluğa düşürebilmektedir. Bu önermeden Müslümanlar da nasiplerini almışlardır. Batı dünyasında görülen göz kamaştırıcı teknolojik gelişme batı dışında büyük bir iştihakla karşılanmış adeta kendilerini herhangi bir şey üretmeyecekleri zehabına götürmüştür.

Hâlbuki yukarıda geçtiği üzere ilmi gelişmeler yolundaki gayret kimseye miras olarak kalmamıştır. Bilgi üretimi tarih boyunca belli bir bölgede de sürekli olarak konaklamış değerlidir.

Müslümanlar bilim tarihinde nasıl ileri gitmişlerse bugünde

¹⁵ Bayhan, Nevzat, *Bilimler Tarihi’nde Zirve İsim Fuat Sezgin*, Yafa yayınları, İst. 2015, s. 71

¹⁶ Bayhan, *Bilimler Tarihi’nde Zirve İsim Fuat Sezgin*, s. 98.

meydana gelen baskılara ve kuşatmaya karşı direnebilirler.¹⁷ İslam ülkelerinin içinde bulunduğu durumu Fuat Sezgin hoca “mafsal ki-reçlenmesi” olarak aktırır. Bunun sürekli değil geçici bir dönem olduğunu ifade eder.

5. İhkakı Hak Sahibi Olma

Kur’ân-ı Kerîm “...Biz bu acı ve tatlı günleri kah size kah onlara gösteririz...” (Âl-i İmrân, 3/140) âyetinde hayatın tekdüze olmadığını anlatır. Mesela; bir zamanlar hikmetin anayurdu Mezopotamya’ydi. İnsanlar batıdan Mezopotamya’ya gelip hikmetin peşinden koşuyorlardı. Bir ara coğrafya değiştirip batıya göç etti. Atina’da hürmet gören hikmet Abbasilerin hikmete kucak açması ile kendine bu defa orada yer buldu. Daha sonraları hikmet aşığı insanların azalmasıyla Endülüs’e göç etti. Endülüs’te İbn Rüşd gibi filozofların yetişmelerini sağladı. Hikmet buradan tekrar batıya göç etti. Hikmet kimsenin mirası değildir. Değer gördüğü coğrafyalara uğrayarak insanları ısıtır ve aydınlatır. Saygı ve hürmet görmediği toplumları da terk ederek itibar gördüğü coğrafyalara göç eder. Hikmetin çocuğu olan bilgi de kimsenin mirası değildir. Bugün dünyanın geldiği teknolojik gelişmeyi her hangi bir toplumun tekelinde görmesi ihkak-ı hak değildir.

İnsanlığın bu güne dek sahip olduğu ilmi gelişmede Babillerin, Aşurilerin, Hititlerin, Kenanilerin, Aramilerin ve Mısırlıların olduğu kadar Müslüman âlimlerin de etkisini görmek mümkündür. Müslümanların geçmişte bilime yaptıklarına bugün de sahip çıkmaları onun batılılarca inkâr edilmesine direnmeleri bir ihkakı- hak sayılır. Müslümanlar dünyanın yuvarlak olduğunu Yunanlılardan ve İranlılardan aldıkları bilgilerle kabullenirler.¹⁸ Bütün insanlığın müşterek mirası olan bilimlerin gelişmesinde ilerlemeler tarihin bütün bir zincirini teşkil etmektedir. Olguların tarihi bize bu zincirin parçalarını verir, bizim işimiz kaybolan halkaları bulup parçaları birbirine bağlamaktır.¹⁹

¹⁷ Turan, Sefer, *Bilimler Tarihçisi Fuat Sezgin*, Timaş Yayınları, İst. 2010, s. 126.

¹⁸ Sezgin, *İslam Bilimler Tarihi Üzerine Konferanslar*, s.13.

¹⁹ Sezgin, *İslam Bilimler Tarihi Üzerine Konferanslar*, s.100-101.

Yaşadığı dönemde İslam filozofu olarak anılan İbnu'n Nedit'in deyimi ile eski ilimlerin tamamını kuşatan, çağının yegane alimi ve hükümdar soyundan gelen Kindi'nin (9. yüzyıl) şu sözleri, bir Müslüman'ın diğer toplum ve inanç gruplarından gelen bilgilere karşı göstermesi gereken tavrı çok güzel özetlemektedir: "Nereden gelirse gelsin, isterse bize uzak ve karşıt milletlerden gelsin, gerçeğin güzelliğini benimsemekten ve ona sahip olmaktan utanmamalıyız. Çünkü gerçeği arayan için gerçekten daha değerli bir şey yoktur. O halde gerçeği eksik görmek ve onu söyleyeni ve getireni küçümsemek yakışık almaz."²⁰

Fuat Sezgin Hocayı Ankara'da dinlerken altını çizerek şöyle dediğine şahidim: "Araştırmaya başladığımdan bu yana kaldırdığım her taşın altında geçmişten bir mücevher buldum."²¹

6. Geri Kalmışlık Teolojisi Üretme

Yukarıda geçtiği üzere bugün Müslümanların yaşadığı coğrafyada her alanda büyük bir kırılma yaşanmaktadır. Zaman zaman bu bunalımların sonuçları daha çok Müslümanların inançları üzerinden okunmaktadır. Bu sağlıklı bir çıkarım değildir. Tıpkı bazı Latin Amerika ülkelerinin yaşadığı problemlerin faturasını Katolikliğe çıkarmalarında olduğu gibi. Günümüzde de bazı bilim insanları, derinlemesine bir araştırma ve inceleme zahmetine katlanmadan batıda özellikle Hıristiyanlık için söylenen hemen hemen her şeyi İslâm için söylemekten çekinmiyorlar.

Hıristiyanlık ve onun etkisinde gelişen batı kültürü için söz konusu olan bu özelliklere dikkat etmeden, batıda görülen din-bilim mücadelesini, başka bir kültür bölgesine veya başka bir dine taşımak, her şeyden önce bilim anlayışına, araştırma etiğine ters ve genel ahlaka aykırıdır. Ne yazık ki bu ters anlayış, İslâm dünyasında

²⁰ Kindî, Ebu Yusuf Ya'kub b. İshak b. es-Sabbah, *Kitab fi'l Felsefeti'l Ula*, İslam Filozoflarından Felsefe Metinleri, çev: Mahmut Kaya, Klasik, İstanbul, 2005, s. 9; Taslanman, Caner-Doko, Enes, *Kuran ve Bilimsel Zihnin İnşası*, İstanbul Yayınevi, İst. 2017, s. 102; "Bir şeyin ticaretini yapan onu satar, sattığı ise artık kendisinin değildir" öncül önermeden hareketle, "**Kim din ticareti yaparsa onun dini yoktur**" yargısına ulaşır ki mantık bakımından olduğu kadar din ve ahlak açısından da doğrudur (Kindî, Felsefi Risaleler, s. 4-5).

²¹ Tan, Zeki, *Farklı Kültürlerin Ebrusu Adilcevaz*, İst. 2013, s. 307-310.

yüzeysel bir seviyede de olsa, savunucu bulmuştur. Din-Bilim çatışmasından bahseden Müslüman dünyadan bazı aydınlar, batıdaki çatışmanın Hıristiyanlıkta, hatta onun bazı yorumları ile, bilimin ve aklın ölçüsünün dışında başka hakikat kabul etmeyen pozitivist bilim anlayışı arasında geçtiğinin bilincinde olmadan; sanki bilimin geneli ile bütün dinler arasında bir çatışmanın olduğunu varsayımlardır.²²

İslâm bilim aykırılığının iddiasının arka planında sömürgecilik yatmaktadır. Yapılan sömürgeciliğin özel bir ayağı olan oryantalizm tahakküm mekanizmasının ideolojik arka planını oluşturmaktan ibarettir.

Namık Kemal'in "Renan Müdafaaanamesi", adından da anlaşılacağı gibi, Fransız düşünürü Ernest Renan'ın, 1883'te Sorbonne Üniversitesinde verdiği bir konferansı konu edinir. Bu konferansta Renan, İslamın bilimi kabul etmediğini, Müslümanların kafasında yeni düşüncelere karşı kapalı bir "demir daire" bulunduğunu, İslâm'da bilim ve felsefe olmadığını, olanların ise, İslâm ve Arap olmayanlar tarafından ortaya konulduğunu öne sürmektedir. Namık Kemal, İslam'ın bilimi inkâr değil, tam tersine onu teşvik ettiğini belirtir. Kur'ân-ı Kerîm ve hadislerde Müslümanların bilim ve hikmetle uğraşmalarına ilişkin açık emirler vardır. İslâm'da bilim yoktur iddiası yanlıştır. Doğu'nun eski tıp medreseleri, matematik bilgileri, rasathaneleri, kimyacıları vardır. Hatta Müslümanların ortaya koydukları bilim, Avrupa medeniyetini de etkilemiştir.²³

Fuat Sezgin gibi öğrenmeye tutkun ve açık fikir sahiplerinin de müntesibi olduğu İslam dininin hiçbir zaman bilimleri engellemediği aksine bilimi teşvik ettiği bir vakiyadır. Dinin duraklama sebebi olmadığı hususunda inancım tamdır. Tarihte birçok yönetim bilim adamlarını desteklemiştir.²⁴

İslam topluluklarının bugünkü bilimsel ve teknolojik alandaki

²² Güler, İlhami, *Dine Yeni Yaklaşımlar*, Eskişehir, 1999, s. 112; Topaloğlu, Aydın, *Ateizm Ve Eleştirisi*, Ank. 1999, s. 131.

²³ Bolay Süleyman Hayri, *Namık Kemal'in İslâm'a Bakışı*, Ank. 1992, s. 28 vd.

²⁴ Turan, *Bilimler Tarihçisi Fuat Sezgin*, s.127.

geriliklerinin sebebinin bizzat din olduğu şeklinde tekrarlanan retorik gerçeği yansıtmaktan uzaktır.²⁵ Aksine Franz Rosenthal şunu söylemekten kendini alamamıştır. "Müslümanlara tıp, kimya ve pozitif bilimlerle tanışmayı çekici gösteren ne pratik faydacılık ne de felsefi teolojik faydacılıktır. Eğer İslam dini ta başlangıçtan itibaren ilmin rolünü dinin ve bütün bir insan hayatının asıl itici gücü olarak öne sürmemiş olsaydı ve bilim böylesine merkezi bir konuma yerleştirilip saygı görmüş olmasaydı muhtemelen tercüme faaliyetleri olduğundan daha az sürükleyici kalacaktı."²⁶

7. Yeni Bir Zihin İnşası

İslam'ın Arabistan coğrafyasında ortaya çıktığı zaman diliminde bilgin kâhinlerin, şairlerin, Hristiyan ve Yahudi din adamlarının tekelinde idi. Bilgiye ulaşmak için bunlara müracaat etmek zordundaydı insanlar.

Kur'an'ın nüzülü ile bilgi belli kesimlere değil bütün topluma yayıldı. Böylece Kutsal kitabı okuma ve anlama belli bir zümrenin otoritesinden çıkmış oldu. Abdullah b. Mesut gibi Mekke'de bir dönem "çobanlık" yapan birisi bilahare Kufe Tefsir Ekolünün kurucusu oldu. Birçok bilim adamının baş adları meslek nitelemeleri terzi, ekmeççi, marangoz, demirci ve saatçi olarak ifade edildi.²⁷ Bu da bilginin belli bir sınıfın değil bütün insanların gündemine oturduğunu göstermektedir. Kur'an-ı Kerim bilimler arasında hiyerarşi kabul etmez. Bilim adamlarının ürettiği her bilim değerlidir. Çünkü her bilim tekvini veya teşriî âyetlerden oluşan varlığı incelemeye yönelik bir faaliyettir. Bu faaliyetin her türü aynı derecede yücedir.

Dünyevî veya uhrevî ilim ayırımının yapılması sakıncalıdır. İlimleri faydalı ve faydasız diye ayırmak daha uygundur. Hz. Peygamber (s.a.s.) faydasız ilimden Allah'a sığınmıştır.²⁸ Din ilmi, din dışı ilim diye bir ikileme girmek toplumun cehaletinin habercisi olur. Böyle bir ikilemin olmayışı İslam'da ilme, öğrenmeye ve dü-

²⁵ Bayhan, *Bilimler Tarihi'nde Zirve İsim Fuat Sezgin*, s. 168.

²⁶ Sezgin, Fuat, *Tanımayan Büyük Çağ*, Timaş Yayınları, İst. 2019, s. 20.

²⁷ Turan, Sefer, *Bilimler Tarihi'nde Fuat Sezgin*, s. 128; Gazzali, Cessas, Bezzaz, Zeccac...

²⁸ İbn Mâce, Dua, 2; Tirmizi, Dâavat, 68; Müsned, 2/167, 198.

şünmeye verilen önemin bir göstergesidir. Din ilmi - dünya ilmi şeklindeki tasnif ilk defa 11. yüzyılda kullanılmıştır. Halbuki böyle bir tasnif ne Kur'ân'da ne de hadislerde vardır.²⁹

Fuat Sezgin Hocanın yeni bir zihin inşası bağlamında kitap okumaya yüklediği anlamı şu anekdotta görmek mümkündür.

Mehmet Alparslan Çelebi anlatır: "Bir gün enstitüye geç vakit gelmişim. Saat 16 sularında. Kış günüydü. Kocaman enstitüde hocam ve 2 araştırmacı vardı. Işıklar loş bir şekilde yanıyordu. Karanlık bir odada hocam bir kitaba dalmış durumdaydı. Nazikçe kapıyı tıkladım. Hocam bir tepki vermemişti. Sessiz bir şekilde kendisine seslendikten sonra da tepki alamamıştım. Bir adım attım masasına doğru ve tekrar seslendim. Hocam kitabı iki avcu arasına almış sanki harfleri teker teker seçercesine gözleriyle satırlar arasında hızlıca akıp duruyordu. Haddimi aşarak biraz daha sesli bir şekilde seslendim. Tepki yoktu. Bu sefer korkmaya başladım. En son yanına yaklaştım ve elimle omzuna dokundum hafifçe. Bir an ürktü ve 'Mehmet!' diye seslendi. Çok mahcup olmuşum. 'Ne zamandan beri buradasın' dedi sessizce. 'Hocam 2-3 dakikadır, kusura bakmayın bir an endişelendim' dedim. 'Sen hiç kitap okudun mu?' diye sordu kendisi. 'Okudum hocam' dedim, tam okuduğum kitapların birkaçını sayacaktım ki 'Sen kitap okumadın hayatında Mehmet. Kitap okumak ibadet gibidir. Allah'ın rızasını kazanmak, ilim yapmak için okuduğun zaman okumuş olursun bir kitabı. Tıpkı namaza durduğun gibi kendini etrafında olan bitenlerden arındırır, kitabın ruhuna verirsin. Ve tıpkı namaz kılan insana seslenmediğin gibi kitap okuyan insana da seslenmezsin. Bir kenara geçer onun ibadeti bitene kadar beklersin" dedi. Utancımdan ne yapacağımı şaşırtdım. Hafif tebessüm etti, ayağa kalktı ve enseme şefkatle kavradı. 'Nasihat ediyorum. Üzülmüyorsun değil mi? Size kitap okumayı unutturdular. İnşallah sizin nesliniz yine Kitap okuyan nesil olacak Mehmet. Milletın ve İslam âlemin akıbeti buna bağlı' dedi."

²⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Tan, Zeki, *Kur'an'a Göre Toplumun Yapılanmasında İlim Ve Âlimin Rolü*, Ark Yayınları, İst. 2010, s. 91-101.

8. Dünyaya Bakış

Kur'ân'ın Arabın düşünce dünyasına getirdiği açılım da kültürel mirasın tamamen reddine dayanmaktan ziyade onu sathilikten uzak, sahihliği ve "derinliği" olan yeni bir düşünce dalgasına geçişini sağlamaktır. Çünkü şekilcilikte, dinin ruhu kaybolup geriye sadece görüntüler, simgeler, ritüeller ve formaliteler kalır. Böyle bir toplumda vahiy devreye girerek dinamik yeni bir bakış açısı kazandırır. Kur'ân kendine has özgün bir üslupla muhataplarına hitap ederken insana, kâinata ve hayata yeni ve farklı tonlarda bir bakış açısı "nazar" kazandırıyor. Mesela;

"Hiç düşünmezler mi göklerin ve yerin hükümranlığını, o muazzam saltanatı? Düşünmezler mi Allah'ın yarattığı herhangi bir mahlûktaki ilahî düzenlemeyi? Onu da düşünmezlerse bari ecellerinin yaklaşmış olabileceği ihtimalini?"

O halde buna iman etmedikten sonra, daha hangi söze inanırlar? (A'raf, 7/185) Âyette "Düşünmezler mi?" derken muhatabı tevbih/azarlar.

Kur'ân-ı Kerim'in bu şekilde yaptığı ikaz ve teşvikler Müslüman bilim adamlarını hem kainatı gözlemlemeye sevk etti hem de bu gözlem sonucunda yeni fikirlerin üretilmesine vesile oldu.

Görme sadece fiziksel ve biyolojik bir konu değil, daha çok zihin ve düşünce süreçleriyle ilgili bir olgudur. Aynı şeye bakan insanlar, farklı anlamlar çıkartabilir. Her insan farklı görür; çünkü görüntüyü anlamlandıran bakanın zihnidir. Görme görüntünün kendisinden olduğu kadar, insanların deneyimlerinden ve düşünce biçimlerinden de etkilenerek oluşur. Böylece bakma (nazar) düşünceye dönüşü(yo)r.

Sonuç

Modern dünyanın geldiği teknolojik gelişme, insanlığın yıllar boyu devam eden karşılıklı etkileşimi ve daha iyiye yönelik olan ortak aklın ve çabanın ürünüdür. Bugün bilim ve teknoloji alanında gelişmeler belli bir coğrafya ya da topluluğa mal edilemez; aksine insanlığın bugün geldiği nokta farklı tarihsel zamanların, farklı medeniyetlerin ufuk açarak yenilikler kattığı, akla ve bilgiye verilen

öneme paralel olarak meydana gelen bir düşünce yapısının ürünüdür. Bilim ve teknoloji alanındaki baş döndürücü gelişmeler ancak böyle bir zihniyetle evrensel birer birikim ve insanlığın ortak değerleri olarak görülebilirler.

İslam medeniyetinin bilim ve teknoloji sahalarında muazzam ilerlemeler gerçekleştiren ve bugün insanlığın ortak hafızasında yer etmiş pek çok önemli bilim adamları yetiştirdiği izahıta varestedir.

Fuat Sezgin Hoca yaptığı araştırmalarla Müslümanlar için bir “deniz feneri” görevi görmüş ve onları meydana gelen gelişmelerden “almalarını” aldıkları bu bilgileri hazmetmesi, fark etmesi ve “içselleştirmelerini” ve özümledikleri bu gelişmelerden yeni şeyler terkipler üreterek “yaratıcılıklarını” göstermelerini istemektedir.

Geçmişte Müslümanların gösterdiği başarıları yeniden tekrar etmelerinde en büyük engel zihinsel tembelliktir. Eğer tarihimizde yaptığımız ilmi başarılar varsa “tarihin tanıklığı” önünde yeniden ve dinamik bir bakış açısı sayesinde ancak bu atalet ve duraklamanın önüne geçilebilir. Mesela Japonlar, Müslümanlar kadar bilimsel bir geçmişe sahip değilken son yarım yüzyılda müthiş şeyler yaptılar fakat biz hala yerimizde sayıyoruz.

Prof. Dr. Fuat Sezgin'in bânisi olduğu İslam Bilim ve Teknoloji Müzesi ile Müslümanlar, mensubu buldukları medeniyetin ne kadar yüksek olduğunu görüyorlar. Bu sayede Müslümanlardaki Avrupa medeniyetini yanlış tanımaktan kaynaklanan, oradaki yerini bilmemekten mütevellit aşağılık duygusunu bir nebze de olsa tasfiye etmiş olurlar. Onun için de Müslüman toplumlarında bilgiye ve okumaya daha çok değer vermesi bunun için büyük çaba sarf etmesi gerekir, çünkü “bilim ilgi ve iltifat gördüğü yerde kalır.”

Kaynaklar

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Beyrut, th.

Bayhan, Nevzat, *Bilimler Tarihi'nde Zirve İsim Fuat Sezgin*, Yafa yayınları, İst. 2015.

Bolay Süleyman Hayri, *Namık Kemal'in İslâm'a Bakışı*, Ank. 1992.

Buhâri, Ebu Abdillâh Muhammed b. İbrahim, *Sahihu'l-Buhâri*, Mısır, 1212.

- Debûsî, Ebu Zeyd Abdullah b. Muhammed, *Takvîmu'l-Edille fi'l-Usul*, Beyrut, 2001.
- Güler, İlhami, *Dine Yeni Yaklaşımlar*, Eskişehir, 1999.
- Işın Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, XIV, 525-544.
- İbnu'l-Esir, İzzuddin Ebu'l-Hasan Ali eş-Şeybâni, *el-Kâmil fi't-Târih*, Beyrut, 1967.
- İbn Kesir, Ebu'l-Fidâ İsmail, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, Kahraman Yayınları, İstanbul 1985.
- İbn Mace, Ebu Abdillâh Muhammed, *es-Sünen*, thk. M. Fuad Abdalbâki, Mısır, 1985.
- İkbal, Muhammed, *İslâm'da Dini Düşüncenin Yeniden Doğuşu*, trc. Ahmet Asrar, İstanbul th.
- Kindî, Ebu Yusuf Ya'kub b. İshak b. es-Sabbah, *Kitab fi'l-Felsefetü'l-Ula*, İslam Filozoflarından Felsefe Metinleri, çev: Mahmut Kaya, Klasik, İstanbul, 2005.
- Kutub, Seyyid, *Fi Zilali'l-Kur'an*, Beyrut, 1980.
- Küçükbaşçı, Mustafa Sabri, "Harre Savaşı", *DİA*, XVI, 245-246.
- Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. el-Haccac el-Kuşeyri, *Sahihu Muslim*, İstanbul 1985.
- Özgüdenli, Osman Gazi, "Moğollar", *DİA*, XXX, 228.
- Sezgin, Fuat, *Tanınmayan Büyük Çağ*, Timaş Yayınları, İst. 2019.
- Sezgin, Fuat, *İslam Bilimler Tarihi Üzerine Konferanslar*, Timaş Yayınları, İst. 2012.
- Tan, Zeki, *Farklı Kültürlerin Ebrusu Adilcevaz*, İst. 2013.
- Tan, Zeki, *Kur'an'a Göre Toplumun Yapılanmasında İlim Ve Âlimin Rolü*, Ark Yayınları, İst. 2010.
- Taslaman, Caner-Doko, Enes, *Kuran ve Bilimsel Zihnin İnşası*, İstanbul Yayınevi, İst. 2017.
- Topaloğlu, Aydın, *Ateizm Ve Eleştirisi*, Ank. 1999.
- Tirmizi, Ebu 'İsa Muhammed b. 'İsa, *el-Camiu's-Sahih*, thk. A. Muhammed Şakir, Mısır, 1985.

Turan, Sefer, *Bilimler Tarihiçisi Fuat Sezgin*, Timaş Yayınları, İst. 2010.

Yavuz, Yusuf Şevki- Çetin Abdurrahman, "Âyet" *DİA*, IV, 242-244.

Yiğit, İsmail, "Osman" *DİA*, XXXIII, 438-442.